

## СЛОВОТВІРНА РЕКОНСТРУКЦІЯ ПРАСЛОВ'ЯНСЬКОЇ ЛЕКСИКИ (БЕЗСУФІКСНИХ ДІЄСЛІВ). 1

Стаття присвячена словотвірній реконструкції праслов'янської лексики, зокрема реконструкції праслов'янських безсуфіксних дієслів, які не збереглися в жодній зі слов'янських мов. Реконструкція здійснюється на основі віддієслівних імен. Для цього встановлюється словотвірна закономірність, яка існувала в праслов'янській мові у співвідношенні: безсуфіксне дієслово — похідне від нього ім'я. На основі встановленої словотвірної закономірності реконструйовано такі праслов'янські безсуфіксні дієслова: *\*\*česti* «шкрябати, чесати, розчісувати», *\*\*česti* «різати», *\*\*dreb-ti* «дрібнити, дробити, розчленовувати ціле на окремі частини», *\*\*dret'i* «колоти», *\*\*klepti* «бити, стукати», *\*\*nezti* «проколювати», *\*\*plesti* «родити, народжувати», *\*\*stet'i* «покривати», *\*\*šesti* «іти», *\*\*tepti* «гріти, робити теплим», *\*\*žesti* «бажати, хотіти».

Ключові слова: словотвірна реконструкція, безсуфіксне дієслово, віддієслівне ім'я, словотвірна закономірність, чергування голосних, семантичний розвиток.

Праслов'янська лексика реконструюється на основі свідчень слов'янських мов. Реконструкція здійснюється навіть на основі свідчень лише однієї слов'янської мови (численні приклади див. в «Этимологическом словаре славянских языков» (за ред. О. М. Трубочова, А. Ф. Журавльова, Ж. Ж. Варбот). Якщо ж праслов'янське слово не збереглося в жодній із слов'янських мов, воно не може бути реконструйованим, хоча й існувало в праслов'янській мові. При такому принципі реконструкції (назвемо його лексичним) ціла група слів, властивих праслов'янській мові, випадає. Насамперед це стосується безсуфіксних дієслів, яких у праслов'янській мові було набагато більше, ніж збереглося в слов'янських мовах і реконструюється за лексичним принципом. Ми глибоко переконані, що праслов'янські безсуфіксні дієслова можна і треба реконструювати не тільки на основі безпосередніх свідчень слов'янських мов (лексичний принцип), а й на основі знання словотвірних закономірностей у співвідношеннях: безсуфіксне дієслово — похідне від нього ім'я, безсуфіксне дієслово — похідне від нього суфіксальне дієслово. Такий принцип реконструкції назвемо словотвірним.

Ми розпочинаємо серію статей, присвячених словотвірній реконструкції праслов'янської лексики, зокрема реконструкції праслов'янських безсуфіксних дієслів, яка здійснюватиметься на основі віддієслівних імен і на основі суфіксальних дієслів. У перших шести статтях ми розглянемо реконструкцію праслов'янських безсуфіксних дієслів на основі віддієслівних імен. Для здійснення такої реконструкції необхідно встановити словотвірну закономірність, яка існувала в праслов'янській мові у співвідношенні:

безсуфіксне дієслово — похідне від нього ім'я і на основі якої ми зможемо реконструювати праслов'янські безсуфіксні дієслова.

У праслов'янських говорах балто-слов'янської мови і в ранній праслов'янській мові при утворенні імен від безсуфіксних дієслів відбувалося чергування голосних **е** (у дієслові) з **о** (в імені), **ē** (у дієслові) з **ō** > **а** (в імені). Такого чергування зазнавали як прості голосні **е** (: **о**), **ē** (: **ō** > **а**), так і голосні **е**, **ē**, що входили до складу дифтонгічних сполучень: **er** (: **or**), **ēr** (: **ōr** > **ar**), **el** (: **ol**), **ēl** (: **ōl** > **al**), **em** (: **om**), **ēm** (: **ōm** > **am**), **en** (: **on**), **ēn** (: **ōn** > **an**), **eĭ** (: **oi**), **ēĭ** (: **ōĭ** > **ai**), **eц** (: **оц**), **ēц** (: **ōц** > **ац**).

У пізній балто-слов'янській мові (а отже, і в протослов'янських говорах) довгі дифтонгічні сполучення зазнали скорочення довготи першого елемента [Курилович 1958: 34; Склярєнко 1998: 22]. Цей процес проходив одночасно з набуттям складовості другим елементом дифтонгічних сполучень (як первісно довгих, так і первісно коротких): у позиції перед приголосним і в кінці слова приголосні сонанти **ĭ**, **ц** вокалізувалися, а плавні й носові сонанти (**r**, **l**, **m**, **n**) стали складотворчими [Склярєнко 1998: 22–24].

Наявність чи відсутність довготи першого елемента довгих дифтонгічних сполучень у корені дає можливість визначити час утворення імені від дієслова з первісно довгим дифтонгічним сполученням (**ēr**, **ēl**, **ēm**, **ēn**, **ēĭ**, **ēц**) — протослов'янський період балто-слов'янської мови чи праслов'янський період. Якщо ім'я на місці дієслівних дифтонгічних сполучень (**ēr**, **ēl**, **ēm**, **ēn**, **ēĭ**, **ēц**) має відповідно **ar** (<**ōr**), **al** (<**ōl**), **am** (<**ōm**), **an** (<**ōn**), **ai** (<**ōi**), **au** (<**ōu**), то воно виникло до скорочення першого елемента довгих дифтонгічних сполучень, а отже, у протослов'янських говорах балто-слов'янської мови. Якщо ж названим дієслівним дифтонгічним сполученням відповідають іменні **or**, **ol**, **om**, **on**, **oi**, **ou**, то ім'я виникло після скорочення першого елемента довгих дифтонгічних сполучень, тобто в праслов'янській мові. Наприклад, від дієслова **\*sluti** (< **\*sloutei** < **\*slōuteĭ**) походять імена **\*slava** (< **\*slōvā** < **\*slōcā**) і **slovo** (< **\*slovos**), але перше слід віднести до протослов'янських говорів балто-слов'янської мови (пор. лит. **slóvė** «честь, хвала») а друге — до праслов'янської мови.

Існування в праслов'янській мові чергування **е** (у корені дієслова) з **о** (у віддієслівному імені) — давно встановлена істина [Кузнецов 1954: 30, 32; Варбот 1967: 68; Sławski SP I 1974: 58]. Дослідники звернули увагу й на те, що чергування **е** з **о** властиве не тільки праслов'янській, а й іншим індоєвропейським мовам, і це дає підстави вважати, що згаданий тип чергування (**е** з **о**) є загальноіндоєвропейським [Кузнецов 1954: 31; Варбот 1967: 68].

#### **А. Чергування кореневих **о** з **е** в ранній праслов'янській мові при утворенні імен від безсуфіксних дієслів**

На користь існування в праслов'янській мові чергування **е** (у дієслові) з **о** (в імені) при словотворенні свідчить велика кількість фактів. Нижче ми їх (більшість з них) розглянемо як для підтвердження згаданого чергування, так і для встановлення правила словотвірної реконструкції праслов'янських безсуфіксних дієслів на основі віддієслівних імен. При цьому наводяться точки зору різних дослідників на взаємозв'язок імені та дієслова, подаються відповідники слов'янським імені та дієслову з інших індоєвропейських мов, але лише ті, які найближче стоять до слов'янських у формальному і

семантичному відношеннях (найчастіше з литовської і грецької мов: факти з давньоіндійської мови зовсім не подаються, оскільки в цій мові три коротких голосних — **а, е, о** — злилися в один **а**, що не дозволяє продемонструвати чергування **е** з **о** при словотворенні).

Нижче йтиметься переважно про іменники *ǫ-/jǫ-*основ чоловічого роду, утворені від безсуфіксних дієслів. На наш погляд, первісним значенням цих іменників, на відміну від іменників усіх інших основ, було значення опредметненої дії (стану, процесу), яке згодом у переважній більшості випадків конкретизувалося (*nomen actionis* змінилося, як правило, в *nomen acti*, рідше — в *nomen agentis*) [Sławski SP I 1974: 58; Складенко 1998: 307]: *\*veztei* (> *\*vezti*) «везти» → *\*vozoz* (> *\*vozь*) «везення» (згодом «те, на чому везуть, віз», *\*tremstei* (> *\*tresti*) «трясти» → *\*tromsos* (> *\*trqsь*) → «трясіння, трус» (в українській мові збереглося первісне значення цього слова), *\*gneitei* (> *\*gniti*) «гнити» → *\*gnojos* (> *\*gnojь*) «гниття» (згодом «те, що виникло внаслідок гниття, гній»).

1. Псл. *\*bodь* «коління, укол» [SP I 1974: 293; Wojtyła-Świerowska 1992: 24, 151] — від *\*bedti* > *\*besti*<sup>1</sup> «колоти», пор. лит. *bèsti*, *bedù* «колоти, утикати, копати, рити», лтс. *best* «т. с.», хет. *beda-* «копати», іє. *\*bhedh-* «колоти, копати, рити» [Pokorny I 1959: 113–114; ESJS 2, 1990: 74; Gluhak 1993: 142; Králik 2015: 74].

У праслов'янській мові наведене дієслово під впливом віддієслівного імені *\*bodь* отримало о-вокалізм кореня — *\*bosti*, *\*bodŭ* «колоти»: укр. діал. *бості* «колоти рогами», ст. *бости* «колоти», рос. діал. *бості* «колоти рогами», *бость*, бр. *басці* «т. с.», друс. *бостися* «битися», п. *bósć* «колоти рогами», ч. заст. *bŭsti* «колоти», ст. *bósti* «т. с.», вл. *bosć* «колоти рогами», полаб. *büst* «колоти», болг. *бодá* «т. с.; колоти рогами», серб. *бѡсти*, хорв. *bòsti*, слн. *bósti* «т. с.». стсл. **бости** «колоти».

На вторинність кореневого вокалізму **-o-** у слов'янському *\*bosti* вказують автори «Этимологического словаря славянских языков» [ЭССЯ 2, 1975: 223]. Вони зазначають, що *bodь* співвідносне з дієсловом *\*bosti* [ЭССЯ 2, 1975: 154]. Автори «Słownika prasłowiańskiego» виводять *\*bodь* «укол» (*nomen actionis*) від *\*bosti* [SP I 1974: 294].

У праслов'янській мові віддієслівний іменник зазнав семантичного розвитку (при збереженні й первісного значення): «коління, укол» → «те, що колеться»: ч. *bod* «укол, удар гострим», слц. *bod* «укол», болг. *бод* «укол гострим; вістря; колючка; стібок», м. *бод* «стібок; вістря», серб. *бѡд* «укол; стібок; колючка», хорв. діал. *bŏd* «скеля, острів», слн. *bŏd* «колька (хвороба)».

Повна відповідність слов'янським імені та дієслову представлена в литовській мові: лит. *bãdas* «голод», перв. «поколювання від голоду в животі» («колька, болі в животі» [ЭССЯ 2, 1975: 154]) — *besti* «колоти, утикати».

2. Псл. *\*brodь* «перехід через річку вбрід (назва дії)» — від *\*bredti* > *\*bresti* (през. *\*brędŭ*) «переходити річку вбрід»: укр. *бресті* «переходити вбрід; повільно йти», рос. *бресті* «плестися», друс. *брести* «переходити вбрід», ч. ст. *břísti*, слц. діал. *břst'*, слнц. *brãsc*, слн. *bręsti*, цсл. **брести** «т. с.».

<sup>1</sup> Тут і далі замість дієслівної основи, від якої утворено ім'я, наводиться форма інфінітива, оскільки остання найкраще репрезентує дієслівну основу. Якщо в інфінітиві, з одного боку, і у формах презенса, — з другого, відбувалося чергування кореневих голосних (**е : і** > **е : ь** або **е : in** > **е : ę**), то наводиться також і форма I ос. одн. презенса.

пор. лит. *bristi*, *bredù* «іти вбрід», іє. \**bhred-* «переходити вбрід» [Pokorny I 1959: 164; ЕСУМ I 1983: 253; Gluhak 1993: 152; ESJS 9, 1999: 537; Králik 2015: 83].

У праслов'янській мові віддієслівний іменник зазнав семантичного розвитку: «перехід через річку вбрід (назва дії)» → «місце переходу через річку вбрід, брід»: укр. *брід*, рос., бр. *брод* «брід», друс. *бродъ*, п. *bród*, ч., слц., вл., нл. *bród*, болг., м. *брод*, серб. *брѣд*, хорв. *bród*, слн. *brôd*, цсл. **бродъ** «т. с.».

Ім'я виводить від дієслова цілий ряд дослідників [Meillet II 1905: 216; Кузнецов 1954: 30; ЭСРЯ 2, 1965: 199; SP I 1974: 383; ЭССЯ 3, 1976: 37; Gluhak 1993: 152; Boryś 2005: 40; Králik 2015: 83]. М. Фасмер лише вказує на зв'язок імені з дієсловом [Фасмер I 1964: 216]. Автори «Етимологічного словника української мови» реконструюють дієслово з іншим вокалізмом — псл. \**brǫditi* > \**brǫsti* (\**bredō*) [ЕСУМ I 1982: 253].

Повна відповідність слов'янським імені та дієслову представлена в литовській мові: лит. *brādas* «брід; ловля риби» — *bristi*, *bredù* «іти вбрід, брести по воді; ловити рибу бреднем».

3. Псл. \**grobъ* «риття, копання, розгрібання» — від \**grebti* > \**greti* «рити, копати, гребти лопатою, граблями»: укр. *гребті* «згрібати; веслувати», рос. *гресті* «веслувати; згрібати (граблями, лопатою)», бр. *грѣбци* «гребти, згрібати (сіно тощо), друс. *грети* «гребти (лопатою, веслом)», п. ст. *grześć* «ховати, хоронити», ч. ст. *hřésti* «т. с.», слц. *hriebst'* «копати, рити (ногами, напр., про коня)», болг. *гребá* «черпати; веслувати», м. *гребе* «дряпати; шкребти», серб. *грѣпсти* «т. с.; черпати», хорв. *grèpsti* «т. с.», слн. *grébsti* «копати, рити; дряпати», стел. **гретти** «гребти», пор. лтс. *grebt* «вирізувати, видовбувати», іє. \**ghrebh-* «шкребти, копати, рити» [Pokorny I 1959: 455–456; ЕСУМ I 1983: 590; Gluhak 1993: 246; ESJS 4, 1994: 201, 204; Králik 2015: 209].

У праслов'янській мові віддієслівний іменник зазнав семантичного розвитку: «риття, копання, розгрібання» → «те, що вирито, викопано (яма, могила)»: укр. *гріб* / *гроб* «могила; ящик, у якому хоронять», рос. *гроб* «ящик, у якому хоронять», друс. *гробъ* «яма; могила, гріб, гробниця», п. *grób* «могила», ч. *hrob*, слц. *hrob* «т. с.; яма для картоплі», нл. *grob* «рів», болг., м. *гроб* «могила», серб. *грѣб*, хорв. *gròb*, слн. *gròb* «т. с.; яма для картоплі», стел. **гровъ** «могила, склеп, гробниця».

Ім'я виводить від дієслова цілий ряд дослідників [Sławski I 1952–1956: 354; Кузнецов 1954: 30; ЭСРЯ 4, 1972: 174; ЭССЯ 7, 1980: 133; Gluhak 1993: 249; ESJS 4, 1994: 204; SP VIII 2001: 221; Boryś 2005: 181; Králik 2015: 210]. М. Фасмер лише вказує на зв'язок імені з дієсловом (різні ступені чергування кореневих голосних) [Фасмер I 1964: 459]. Лит. *grābas* «гріб» запозичене зі слов'янської [Trautmann 1923: 96; Skardžius 1931: 76–77; Sławski I 1952–1956: 354; Фасмер I 1964: 459; ЭСРЯ 4, 1972: 174].

Лит. *grėbti* «гребти (граблями), згрібати» (з вокалізмом *-ė-*) разом із псл. \**grabja* (\**grabji*) свідчить про існування в балто-слов'янській мові віддієслівної основи не тільки з вокалізмом *-e-*, а й з вокалізмом *-ė-*.

У праслов'янській мові існувало також аналогічне префіксальне віддієслівне ім'я \**sqgrobъ* «згрібання» → «те, що нагребли, купа», утворене (за допомогою подовження голосного префікса і чергування голосних у корені) від дієслова \**szgrebti* («згребти (лопатою, граблями)», пор. рос. *сугрѣб* «наметена вітром велика купа снігу», друс. *сугребъ* «купа; певна міра» (кореневе *e* замість *o* виникло тут під впливом дієслова *грети*, *гребу* «гребти (лопатою, веслом)»).

4. Псл. \*logъ «лежання» [Wojtyła-Świerzowska 1992: 115] — від \*legti > \*let'i (през. \*lęgo) «лягти»: укр. *лягти*, діал. *лічі* «лягти», рос. *лечь*, діал. *лечи*, *легчи*, *легті*, бр. *лэгчы*, діал. *лэгці*, друс. *лечи*, п. *lec*, ч. ст. *léci*, слц. діал. *l'äst'*, серб. *лѣћи*, хорв. *lěći*, слн. *l'ěći*, стсл. **лѣци** «т. с.», пор. іє. \*legh- «лягти; лежати» [Berneker I 1924: 706–707; Pokorny I 1959: 658–659; ЕСУМ III 1989: 213; ESJS 7, 1997: 409]. В українській мові рефлекс інфіксації перенесено з форми презенса (*ляжу*) у форму інфінітива [ЕСУМ III 1989: 334] — *лягти*.

У праслов'янській мові віддієслівний іменник зазнав семантичного розвитку: «лежання» → «місце, що низько лежить», «місце лежання»: рос. *лог* «широкий і довгий яр», бр. *лог* «лощина, балка», друс. *логъ* «лощина», болг. діал. *лог* «приманка», серб. *лог* «лежання; лігвище, лігво», хорв. *log* «лігвище, лігво», слн. *log* «гай, низовинний ліс».

Слов'янському віддієслівному імені відповідає гр. *λόχος* «засада» (пор. гр. (гомер.) *λέκτω* «ліг»), що дозволяє реконструювати іє. \*loghos «лежання» [ЭССЯ 15, 1988: 249].

Ім'я \*logъ виводять від дієслова \*legti «лягти» автори «Этимологического словаря русского языка» [ЭСРЯ 9, 1999: 145]. Автори «Этимологического словаря славянских языков» зазначають лише, що ім'я пов'язане чергуванням голосних з дієсловом [ЭССЯ 15, 1988: 249].

У праслов'янській мові існували також аналогічні префіксальні віддієслівні імена, наприклад, \*perlogъ «довге лежання» → «поле, яке довго лежить без обробітку» (від \*perlegti > \*perlet'i «перележати»), пор. укр. *переліг* (род. *перелігу*) «залишена без обробітку і заросла травою ділянка землі», рос. *перелог* «переліг», друс. *перелогъ* «рілля, залишена під паром». болг. *прелог* «переліг».

5. Псл. \*motъ «кидання, метання» — від \*metti > mesti «кидати, метати»: укр. *мести*, рос. *мести* «мести», бр. *месці* «т. с.», друс. *мести* «кидати», п. *mieść* «мести; кидати, метати», ч. *měst* «мести», слц. *miest*, вл. *mjesć*, нл. *mjasć*, болг. *метá*, м. *мете*, серб. *мѣсти*, слн. *městi* «т. с.», стсл. **мѣсти** «мести; кидати», пор. лит. *mėsti*, *metù* «кидати (кинути), метати (метнути)», лтс. *mest* «кидати», іє. \*met- «міряти; кидати» [Pokorny 1959: 703–704; БЕР III 1986: 765; ЕСУМ III 1989: 447].

Для псл. \*mesti дослідники реконструюють таке первісне значення: «випускати, кидати (на певну відстань або в певній кількості)» [ЭССЯ 20, 1994: 72], «крутити, метати» [Фасмер II 1967: 611, 614; Schuster-Šewc 12, 1983: 926–927], «кидати» [Skok II 1972: 411; Wojtyła-Świerzowska 1992: 119], «відпустити» [Machek 1971: 361].

У праслов'янській мові віддієслівний іменник зазнав семантичного розвитку: «кидання, метання» → «кидок; намотана (букв. накидана) на щось пряжа, моток пряжі»: рос. діал. *мот* «мотання; пряжа, змотана на мотовило; моток пряжі, ниток», бр. діал. *мот* «пряжа, намотана широкими колами для біління і фарбування», друс. *мотъ* «частина пряжі, шовку, змотана на мотовило; моток», п. діал. *mot* «певна кількість ниток, навитих на мотовило і зв'язаних у пучок; моток (пряжі)», ч. діал. *mot* «моток (пряжі)». Слов'янському віддієслівному імені відповідають лит. *mātas* «міра», гр. *μόθος* «гарячий бій».

Для псл. \*motъ дослідники реконструюють таке первісне значення: «одиниця міри пряжі; моток пряжі» [Wojtyła-Świerzowska 1992: 119], «одиниця міри пряжі» [ЭССЯ 20, 1994: 72].



Ім'я \*mьtь виводять від дієслова \*mesti деякі дослідники [Wojtyła-Świerzowska 1992: 119; Трубачев 1966: 107; ЭССЯ 20, 1994: 72]. М. Фасмер лише зазначає, що ім'я пов'язане чергуванням голосних з дієсловом [Фасмер II 1967: 663].

Повна відповідність слов'янським імені та дієслову представлена в литовській мові: лит. m̃atas «міра» — m̃esti «кидати» [ЭССЯ 20, 1994: 72; Трубачев 1966: 107].

6. Псл. \*nosъ «несення» — від \*nesti «нести»: укр. *нести́*, рос. *нести́* «нести», бр. *něsci*, друс. *нести*, п. *nieść*, ч. *nést*, слц. *niest'*, вл. *njesć*, нл. *njasć*, болг. діал. *неса́*, серб. *нєсти*, слн. *nésti*, стсл. **нєсти** «т. с.», пор. лит. *nėšti* «нести», лтс. *nest* «т. с.», іє. \*nek'- «діставати, досягати; нести» [Pokorny I 1959: 316–318; ЕСУМ IV 2003: 77; ЭСРЯ 11, 2014: 300; Králik 1915: 387].

У праслов'янській мові віддієслівний іменник зазнав семантичного розвитку: «несення» → «те, щоносять», пор. рос. ст. *носъ* «те, щоносять, принесли», діал. *нос* «ношення», схв. заст. *nos* «т. с.». У східнослов'янських мовах віддієслівне ім'я представлене в деяких фразеологізмах: укр. *залишійтися* (*лишійтися*) з *носом* «обманутися в розрахунках», рос. *остатъся с носом*, бр. *заста́цца з носом* «т. с.» — тут *нос* первісно мало значення «приношення парубка в дім дівчини»; у разі відмови видати дівчину заміж, парубкові віддавали його приношення [Опыт ЭСРФ 1987: 100]; укр. *заруба́ти на носі* «запам'ятати міцно. назавжди», рос. *заруби́ть на носу́*, бр. *заруби́ць на носе* «т. с.». — тут *нос* первісно мало значення «те, що носили при собі»; це могли бути палички або дощечки, на яких ставили зарубки, щоб вести облік роботи, боргів, відпущеного товару [Опыт ЭСРФ 1987: 53].

Ім'я \*nosъ виводять від дієслова \*nesti автори «Этимологического словаря славянских языков» і автори «Этимологического словаря русского языка» [ЭССЯ 25, 1999: 216; ЭСРЯ 11, 2014: 388]. М. Фасмер лише зазначає, що ім'я пов'язане чергуванням голосних з дієсловом [Фасмер III 1971: 85].

7. Псл. \*plotь «плетіння, плетення» [Schuster-Šewc 15, 1985: 1091] — від \*pletti (з \*plekti) > \*plesti «плести»: укр. *плести́*, рос. *плести́* «плести», діал. *плеть*, бр. *плє́ци*, друс. *плести*, п. *pleść*, ч. *plést*, слц. *pliest'*, вл. *plesć*, нл. *plásć*, болг. *плета́* «т. с.», м. *плете* «заплітати (косу)», серб. *плєсти* «плести», хорв. *plèsti*, слн. *plésti*, стсл. **плєсти** «т. с.», пор. лат. *plektō*, -ere «плести», гр. *плéκω* «плету», двн. *flehtan* «плести; заплітати (косу)», іє. \*plek'-t- «плести, вити» [Pokorny I 1959: 834–835; ЕСУМ IV 2003: 441; Schuster-Šewc 15, 1985: 1000–1001; Gluhak 1993: 486; Králik 2015: 447].

У праслов'янській мові віддієслівний іменник зазнав семантичного розвитку: «плетіння, плетення» → «щось плетене»: укр. *пліт* «огорожа, плетена з хворосту», рос. діал. *плот*, бр. *плот*, друс. *плотъ*, п. *plōt*, ч., слц. *plot*, вл. *plót*, нл. *plōt*, м. *плот*, серб. *плѠт*, хорв. *plōt* «т. с.», слн. *plōt* «плетений виріб; пліт», стсл. **плѠтъ** «пліт».

Ім'я виводить від дієслова цілий ряд дослідників [Кузнецов 1954: 31; Gluhak 1993: 486; Schuster-Šewc 15, 1985: 1091; ESJS 11, 2002: 661; Boryś 2005: 446; Králik 2015: 448]. М. Фасмер лише зазначає, що ім'я пов'язане з дієсловом [Фасмер III 1971: 285].

Повна відповідність слов'янським імені та дієслову представлена в грецькій мові: гр. *плѠκος* «коса, заплетене волосся» — *плéκω* «плету».

У праслов'янській мові існували також аналогічні віддієслівні префіксальні імена, наприклад, \*obplotь «оплетення» → «оплетена огорожа» (від \*obpletti (з \*obplekti) > \*obplesti «оплести»), пор. укр. діал. *опліт*

(род. *о́плоту*) «огорожа; оплот, захист», рос. *оплѠт* «надійний захист, оплот, твердиня», діал. «огорожа. стіна, вал», друс. *оплотъ* «огорожа, стіна» стсл. *оплотъ* «огорожа». Автори «Этимологического словаря славянских языков» виводять \*obplotъ від дієслова \*obplotiti (se) [ЭССЯ 28, 2001: 232]; на наш погляд, \*obplotiti походить від \*obplotъ.

8. Псл. \*гокъ «говоріння, передрікання», «домовляння» — від \*rekti > \*ret'і «голосно говорити»: укр. *ректі́*, діал. *речі́* «говорити», рос. діал. *речі́* «говорити, сказати», друс. *речи* «т. с.», п. *rzec* «сказати», ч. *řici*, слц. *řest'* «т. с.», вл. *řes* «говорити, сказати», нл. *řas* «т. с.», болг. *рeкá* «сказати», м. *рече*, серб. *рeћи*, хорв. *рeћи*, слн. *рeћи* «т. с.», стсл. *реци* «говорити, сказати, повідомити», пор. лтс. *rekt* «ревіти, голосно кричати, вити», іє. \*gĕk- «наказувати» [Pokorny I 1959: 863; Králik 2015: 505].

У праслов'янській мові віддієслівний іменник зазнав семантичного розвитку: «говоріння, передрікання» → «те, що передречено, пророцтво», «домовляння» → «те, про що домовилися» (найчастіше про час, строк): укр. *рік*, рос. *рок* «доля», діал. «рік; строк», друс. *рокъ* «певний час; строк; рік; вік; постанова; доля», п., ч., слц., нл. ст. *гок* «рік», м. *рок* «строк», серб. *рoк*, хорв. *гoк*, слн. *гoк* «т. с.», стсл. *рокъ* «призначений заздалегідь термін, строк; постанова, наказ».

Слов'янському віддієслівному імені відповідає лит. *gãkas* «строк, межа», лтс. *raks* «мета, межа» [Буга 1911: 247], хоча деякі дослідники вважають лит. *gãkas*, лтс. *raks* запозиченням із слов'янської мови [Mühlenbach III 1927–1929: 473; Skardžius 1931: 185].

Ім'я \*гокъ виводить від дієслова \*rekti ряд дослідників [Wojtyła-Świerzowska 1992: 125; Boryś 2005: 517; Králik 2015: 509]. М. Фасмер лише зазначає, що ім'я \*гокъ «строк» пов'язане з дієсловом \*rekti [Фасмер III 1971: 496].

У праслов'янській мові широко були представлені аналогічні іменні утворення від префіксальних дієслів: *рогокъ* «осуд, осудження» → «те, що осуджується, недолік» (від \*porekti > \*poret'і «сказати»), \*сьгокъ «домовляння, зговір» → «те, про що домовлено (про час)» (від \*sĕrekti > \*sĕret'і «домовитися», пор. друс. *съречи* «домовитися, умовитися»), *угокъ* «домовляння, обумовлення, уговор» → «те, що домовлено зробити в обумовлений строк» (від \*urekti > \*uret'і «обумовити») та ін.

9. Псл. \*токъ «витікання, біг води» [Wojtyła-Świerzowska 1992: 129–130; Boryś 2005: 637] — від \*tekti > \*tet'і «бігти, текти»: укр. *текті́*, діал. *течі́* «текти», рос. *течь*, бр. *цячѣ́* «т. с.», друс. *течи* «текти; рухатися; бігти», п. *сієс* «текти», ч. *těci*, слц. *tiest'*, вл. *ćes*, нл. *śac*, болг. *тека́*, м. *тече*, серб. *тећи*, хорв. *тећи* «т. с.», слн. *тећи* «текти, бігти», стсл. *теци* «т. с.», пор. лит. *tekėti*, *tekù* «текти, бігти», лтс. *tecėt*, *teku* «т. с.», іє. \*tek<sup>u</sup>- «бігти, текти» [Pokorny I 1959: 1059–1060; Wojtyła-Świerzowska 1992: 129; Gluhak 1993: 622; Boryś 2005: 78; ESJS 16, 2012: 957; Králik 2015: 613].

У праслов'янській мові віддієслівний іменник зазнав семантичного розвитку (зберігаючи при цьому й первісне значення): «біг» → «те, що біжить, тече (потік)», «біг» → «місце, де відбувається біг; витоптане місце, тік (місце для молотьби)»: укр. *тік* «місце для молотьби», діал. «розтоплений жир», рос. *ток* «біг, плин; тік», бр. *ток* «тік», друс. *токъ* «біг; витікання; утопане для молотьби місце», п. *tok* «перебіг, хід; тік», ч., слц. *tok* «біг, плин», болг. *ток* «т. с.», діал. «тік», серб. *тоџ* «біг, плин; хід», хорв. *tòk* «т. с.», слн. *tòk* «біг, плин, течія», стсл. *токъ крѣве* «кровотеча», *токъ* «тік

(місце для молодьби)»).

Для псл. \*токъ «тік» дослідники реконструюють первісне значення «місце для бігу коней, за допомогою яких молотять» [Горяев 1896: 370; Фасмер IV 1973: 70]. На наш погляд, первісне значення цього слова — «витоптане кіньми (від бігу коней) місце». У російській мові виникло значення «місце токування тетеруків», оскільки «тетерукове токування буває в лісі, на галявині, де вся трава витолочена» [Даль IV 1882: 410]. Р. Брандт теж вважає рос. *ток* «біг» і рос. *ток* «місце токування тетеруків» спорідненими словами [див. також: Brückner 1957: 573] і встановлює для *ток* «місце токування тетеруків» первісне значення «витоптане, рівне місце» [Брандт 1891: 29–30]. На думку Ф. Міклошича, слова *ток* (тетеруковий), *токовать* є звуконаслідувальними [Miklosich 1886: 358].

Слов'янському віддієсловному імені відповідає лит. *tākas* «стежка, пішохідна доріжка», лтс. *taks* «т. с.»).

Ім'я \*токъ виводять від дієслова \*tekti деякі дослідники [Кузнецов 1954: 31; Wojtyła-Świerzowska 1992: 129; Boryś 2005: 637]. М. Фасмер лише зазначає, що ім'я пов'язане чергуванням голосних з дієсловом [Фасмер IV 1973: 69].

У праслов'янській мові існували також аналогічні віддієсловні префіксальні імена: \*jъztoкъ «витік; місце, де починається річка» (від \*jъztekti > \*jъztet'і «вitekти»), \*potoкъ «стрімкий біг води» → «вода, яка стрімко біжить (потік)» (від \*potekti > \*potet'і «побігти, потекти») та ін. Ім'я \*jъztoкъ автори «Етимологического словаря славянских языков» виводять від дієслова \*jъztekt'і [ЭССЯ 9, 1983: 80].

10. Псл. *vodъ* «ведення» — від \*vedti > vesti «вести»: укр. *вести́*, рос. *вести́* «вести», бр. *vésci*, друс. *vesti*, п. *wieść*, ч. *vést*, слц. *viest'*, вл. *wjesc*, нл. *wjasć*, болг. заст. *vedá*, м. *веде*, слн. *vésti*, стсл. **вести** «т. с.», пор. лит. *vèsti*, *vedù* «вести; одружуватися», лтс. *vest*, *vedu* «вести», прус. *vedduns* «ведений», дірл. *fedid* «веде, йде, несе», іє. \**uedh-* «вести» [Pokorny I 1959: 1115–1116; ЕСУМ I 1982: 364; Аникин 7, 2013: 29; ESJS 17, 2014: 1047; Králik 2015: 659].

Слов'янське віддієсловне ім'я \**vodъ* «ведення» збереглося лише в російській мові — рос. діал. *вод* (назва дії), пор.: «Здесь самый вод тетеревам», «у нас деньгам не вод», «Парень бы не мот, да деньгам-то не вод» (Даль I 1880: 223).

Слов'янському віддієсловному імені \**vodъ* «ведення» відповідає лит. *vādas* «вождь, проводир», що передбачає зміну семантики імені на ґрунті литовської мови: «ведення» → «той, хто веде, проводир». У литовській мові представлена повна відповідність слов'янським імені та дієслову: лит. *vādas* «вождь, проводир» — *vèsti*, *vedù* «вести». Від псл. \**vodъ* за допомогою суфікса *-j-* утворено \**vodjъ* → *vod'ъ* «вождь, проводир» [ЭСРЯ 3, 1968: 128] (друс. *вожь* «вождь, проводир», п. *wódz*, болг. *вожд*, схв. *вѣђ*, слн. *vòj*, стсл. **вождь** «т. с.»).

У праслов'янській мові існували також аналогічні віддієсловні префіксальні імена: \**dovodъ* «доведення» (від \**dovedti* > \**dovesti* «довести»), \**navodъ* «наведення» (від \**navedti* > \**navesti* «навести»), \**obvodъ* «обведення» (від \**obvedti* > \**obvesti* «обвести»), \**orъvodъ* «розведення» (від \**orъzvedti* > \**orъzvesti* «розвести»), \**otъvodъ* «відведення» (від \**otъvedti* > \**otъvesti* «відвести»), \**peъvodъ* «переведення» (від \**peъvedti* > \**peъvesti* «перевести»), \**privodъ* «приведення» (від \**privedti* > \**privesti* «привести»),



\*provodъ «проведення» (від \*provedti > \*provesti «провести»), \*uvodъ «уведення» (від \*uvedti > \*uvesti «увести»), \*vyvodъ «виведення» (від \*vyvedti > \*vyvesti «вивести»), \*zavodъ «заведення» (від \*zavedti > \*zavesti «завести») та ін. Ім'я \*dovodъ автори «Słownika prasłowiańskiego» виводять від \*dovoditi «доводити» [SP IV 1981: 161]; на наш погляд, \*dovoditi походить від \*dovodъ. Автори «Этимологического словаря славянских языков» ім'я \*navodъ виводять від \*navesti або від \*navoditi [ЭССЯ 24, 1997: 17].

11. Псл. vozъ «везення» — від \*vezti «везти»: укр. *везті*, рос. *везти* «везти», бр. *vézці*, друс. *везти*, п. *wieżć*, ч. *vězt*, слц. *viezt'*, вл. *wjezć*, нл. *wjázć*, болг. діал. *веза*, слн. *-vésti*, стсл. **везти** «т. с.», пор. лит. *vėžti*, *vežù* «везти», лат. *vehō*, *-ege* «везти, їхати; нести», гр. *ἔχω* «відношу», іє. \**cegh* — «рухати, тягнути, їхати» [Pokorny I 1959: 1118–1120; ЕСУМ I 1983: 345; ESJS 17, 2014: 1047; Králik 2015: 659].

У праслов'янській мові віддієслівний іменник зазнав семантичного розвитку: «везення» → «те, на чому везуть (віз)»: укр. *віз*, рос., бр. *воз* «віз», друс. *возь*, п. *wóz*, ч. *vůz*, слц. *voz*, вл. *wóz*, нл. *woz*, болг. діал. *воз*, серб. *вѣз*, хорв. *vôz*, слн. *vôz*, стсл. **вѣзъ** «т. с.». Слов'янському віддієслівному імені відповідає гр. *ὄχος* «візок» (у паралельній формі *ἔχος* відбитий вплив дієслівної форми *ἔχω* «відношу»).

Ім'я виводить від дієслова \*vezti цілий ряд дослідників [Кузнецов 1954: 30; ЭСРЯ 3, 1968: 129; Sławski SP I 1974: 58; Schuster-Sewc 22, 1988: 1683; Wojtyła-Świerzowska 1992: 131; Gluhak 1999: 680; Boryś 2005: 709; ESJS 18, 2016: 1078]. М. Фасмер лише зазначає, що ім'я пов'язане чергуванням голосних з дієсловом [Фасмер I 1964: 333].

Повна відповідність слов'янським імені та дієслову представлена в грецькій мові: гр. *ὄχος* «візок» — *ἔχω* «відношу».

У праслов'янській мові існували також аналогічні віддієслівні префіксальні імена: \*ořzvozъ «розвезення» (від \*ořzvezti «розвезти»), peřzvozъ «перевезення» (від \*peřzvezti «перевезти»), \*přivozъ «привезення» (від \*přivezti «привезти») та ін. Характерно, що праслов'янські префіксальні віддієслівні імена, на відміну від безпрефіксних, як правило, зберігали первісне значення (назву дії).

На основі розглянутого матеріалу можна сформулювати таке правило словотвірної реконструкції праслов'янських безсуфіксних дієслів на основі віддієслівних імен: оскільки в ранній праслов'янській мові при утворенні імені від безсуфіксного дієслова з кореневим голосним *e* відбувалося чергування кореневого голосного *e* з *o*, наявність у праслов'янському імені кореневого голосного *o* може вказувати на походження імені від безсуфіксного дієслова з кореневим голосним *e*, навіть якщо таке дієслово і не засвідчується слов'янськими мовами.

## **Б. Реконструкція праслов'янських безсуфіксних дієслів на основі віддієслівних імен з *o* в корені**

Оскільки в протослов'янських говорах балто-слов'янської мови і в ранній праслов'янській мові при утворенні імен від безсуфіксних дієслів з кореневим голосним *e* (у тому числі і в складі дифтонгічних сполучень та дифтонгів *er* > *eř*, *el* > *eļ*, *em* > *eņ*, *en* > *eņ*, *eĭ* > *eĭ*, *eĭ* > *eu*) відбувалося чергування кореневого голосного *e* (у дієслові) з *o* (в імені), наявність кореневого голосного *o* в імені може свідчити про утворення цього імені від

безсуфіксного дієслова з кореневим голосним *е*. Якщо реконструйоване таким чином безсуфіксне дієслово (з кореневим голосним *е*) не збереглося в жодній із слов'янських мов, ми його подаємо з двома зірочками (\*\*). Звичайно, при словотвірній реконструкції безсуфіксного дієслова (з кореневим голосним *е*) враховуються й інші чинники (не лише наявність праслов'янського імені з кореневим голосним *о*), що свідчать про достовірність реконструкції, найголовнішим з яких є збереження відповідного дієслова хоча б в одній з балтійських мов.

1. Псл. \**drobь* «дрібнення, розчленування цілого на окремі частини» — від \*\**drebtі* «дрібнити, дробити, розчленовувати ціле на окремі частини», пор. іє. \**dhrebh-* «розбивати, дробити» [Pokorny I 1959: 272–273; Boryś 2005: 125; ESJS 3, 1992: 149; Králik 2015: 135].

У слов'янських мовах дієслово \*\**drebtі* не збереглося, воно було витіснене дієсловом \**drobitі* «дробити, кришити, дрібнити». Про існування дієслова \*\**drebtі* в праслов'янській мові свідчить іменник \**drebь* [ЭССЯ 5, 1978: 106] «щось подрібнене (дрібні частинки, нутроші)» (пор. болг. діал. *дреп* «печінка або легені тварин»), яке, на наш погляд, утворено в пізній період праслов'янської мови від \**drebtі* або виникло в результаті видозміни \**drobь* під впливом \*\**drebtі*, і дієслово \**drobitі* «дробити, кришити, дрібнити» (болг. діал. *дрѣб'я* «робити дрібними шматочками», вл. *drjebić* «кришити»), яке походить від \**drebь*. Автори «Этимологического словаря славянских языков» вважають, що \**drebь* походить від \**drobitі*, яке етимологічно тотожне \**drobitі* [ЭССЯ 5, 1978: 106].

У праслов'янській мові віддієслівний іменник \**drobь* зазнав семантичного розвитку: «дрібнення, розчленування цілого на окремі частини» → «щось подрібнене, окремі частини цілого»: укр. діал. *дріб* «шматочок, дрібка, крупинка, крихта; малі діти, малеча; свійська птиця», рос. діал. *дробок* «шматочок, крихта». бр. *драбок* «т. с.», друс. *дробь* «дрібна частинка», ч. ст. *drob* «крихта, дріб'язок; нутроші», діал. «нутроші, особливо свинячі», слц. *drobu* «нутроші, потрухи», вл. *drob* «дріб'язок; потерть, тирса; потрухи, нутроші», нл. *drob* «потрухи», болг. *дроб* «нутроші», діал. *дроп* «шматочки хліба, накришені в молоко, суп, кашу тощо», м. *дроб* «нутроші», серб. *дрѣб* «т. с., потрухи», хорв. *drōb* «т. с.», слн. *drōb* «дрібні частинки, крихти, нутроші».

Автори «Słownika prasłowiańskiego» ім'я \**drobь* «щось дрібне; нутроші тварин» виводять від дієслова \**drobitі* [SP IV 1981: 248, 249]. Г. Шустер-Шевц теж вважає, що ім'я \**drobь* походить від дієслова \**drobitі* [Schuster-Šewc 3, 1978: 173]. Автори «Этимологического словаря славянских языков» зазначають, що ім'я \**drobь* співвідносне з дієсловом \**drobitі* [ЭССЯ 5, 1978: 120].

2. Псл. \**droba* «щось подрібнене, окремі частини цілого» — від \*\**drebtі* «дрібнити, дробити, розчленовувати ціле на окремі частини» (див. вище), пор. іє. \**dhrebh-* «розбивати, дробити» [Pokorny I 1959: 272–273; Boryś 2005: 125; ESJS 3, 1992: 149; Králik 2015: 135].

У праслов'янській мові віддієслівний іменник \**droba* зберіг своє первісне значення («щось подрібнене, окремі частини цілого»): болг. діал. *дроба* «фарш із січеної печінки з рисом або подібне для начинення ягняти (для смаження і варення)», серб. діал. *дроба* «нутроші, потрухи; хліб, накришений у молоко».

Автори «Słownika prasłowiańskiego» ім'я \**droba* «щось дрібне» виводять

від дієслова \*drobiti [SP IV 1981: 249]. Автори «Этимологического словаря славянских языков» зазначають, що ім'я \*droba співвідносне з \*drobь, \*drobiti [ЭССЯ 5, 1978: 117].

3. Псл. \*drokь «коління, коління» — від \*\*drekti > \*\*dret'i «кололи», пор. лит. drikti, drinkù «казитися, скакати, стрибати», перв. «шаленіти, підстрибувати при вколюванні». У слов'янських мовах дієслово \*\*dret'i не збереглося.

Ім'я \*drokь виводять від дієслова \*drekt'i, яке в слов'янських мовах виявити не вдається, лише автори «Этимологического словаря славянских языков» [ЭССЯ 5, 1978: 124]. Автори «Słownika prasłowiańskiego» вважають, що \*drokь «те, що коле» утворене від дієслова \*dročiti [SP IV 1981: 255]. М. Фасмер і автори «Етимологічного словника української мови» пов'язують *дрок* (бот.) з рос. *драть*, укр. *дрáти*, оскільки рослина має колючки [Фасмер I 1964: 541; ЕСУМ II 1985: 130]. При цьому припускається етимологічна тотожність з рос. діал. *дрок* «шаленство, буйство худоби, яку замучили гедзі» [Фасмер I 1964: 541] і укр. *дрік* «гедзь» [ЕСУМ II 1985: 130, 133].

У праслов'янській мові віддієслівний іменник \*drokь зазнав семантичного розвитку: «коління, коління» → «те, що колеться (гедзь, рослина *Genista tinctoria* L.): укр. *дрік* «гедзь; (бот.) чагарник родини бобових, *Genista tinctoria* L.», рос. *дрок* «(бот.) чагарник родини бобових, *Genista tinctoria* L.», діал. «пора, коли худоба жирує, бігає реве від спеки, від комарів і мух, від гедзів».

Слов'янському віддієслівному імені \*drokь відповідає лит. *drākas* «сварливий, задиракуватий; шум, скандал тощо», перв. «колючий».

4. Псл. \*godь «бажання, хотіння, очікування» — від \*\*gedti > \*\*žedti > \*\*žesti (през. \*žьdо) «бажати, хотіти», пор. іє. \*ghedh- «бажати, хотіти» [Boryś 2005: 170], який ми пов'язуємо з іє. \*ghejdh- «т. с.» [Pokorny I 1959: 426] (пор. лит. *geĩsti* «пристрасно бажати, хотіти»), вважаючи його варіантом \*ghedh- (з розширенням кореневого *e* в *ej*). У слов'янських мовах дієслово \*\*žesti не збереглося, ще до розпаду праслов'янської єдності воно було витіснене дієсловом \*gidātei > žьdati «бажати, хотіти» → «чекати, ждати», утвореним від \*\*gedtei > \*\*žedti «бажати, хотіти» за допомогою чергування кореневих голосних *e* : *i* та суфікса *-a-* (пор. \*\*berti : \*bьrati, \*\*nezi : \*nьzati) і добре збереженого в сучасних слов'янських мовах: укр. *ждáти* «чекати, очікувати», рос. *ждать*, бр. *ждаць* «т.с.», друс. *жьдати* «дуже бажати, чекати», п. ст. *ždać* «чекати», ч. ст. *ždāti*, слц. ст. *ždat'*, болг. діал. *жьдá*, слн. *ždėti*, стсл. *жьдати* «т. с.».

У праслов'янській мові віддієслівний іменник \*godь зазнав семантичного розвитку: «бажання, хотіння, очікування» → «щось бажане, очікуване; те, що підходить» → «бажаний, сприятливий час», «головне річне свято»: укр. діал. *год* «рік», рос. *год* «т. с.», діал. «сприятливий для чого-небудь відрізок часу, гарний час», діал. *гóды* «свято, бенкет», бр. *год* «рік», друс. *годь* «час; строк; рік; вік», п. *god*, частіше *godu* «бенкет; весільний бенкет, весілля; (заст.) різдво; новорічне свято», ч. *hod*, частіше *hody* «храмове свято; бенкет», ст. *hod* «головне свято», слц. *hody* «храмову свято; різдво; бенкет», вл. *hód*, частіше *hody* «різдво», нл. *godu* «різдв'яне свято», ст. *gód* «час, нагода, випадок», болг. діал. *год* «рік», м. діал. *год* «річне свято, річниця; рік», серб. *гòд* «річниця, річне свято, день народження, велике свято; зручний час, сприятлива обставина; річний приріст (дерева); рік», слн. *gòd* «підхожий час; зрілість; свято, роковини, іменини», стсл. *годъ* «час;

рік; свято; зручний час».

Автори «Этимологического словаря славянских языков» схильні говорити про похідність \*godъ від \*goditi або про їх співвідносність [ЭССЯ 6, 1979: 192]. Ряд дослідників пов'язує \*godъ із \*žьdati «чекати» [Miklosich 1886: 61; Baudouin de Courtenay 1890: 471; Потебня 1879: 9]. Звичайно, псл. \*godъ не запозичене з германських мов, усупереч Г. Гірту [Hirt 1898: 333]. Лтс. gads «рік» запозичено із слов'янської [Mühlenbach I 1923–1925: 582; Фасмер I 1964: 426].

5. Псл. \*goda «те, чого чекають; те, що підходить» (\*negoda «те, чого не чекають; те, що не підходить») — від \*\*gedti > \*\*žedti > \*\*žesti (през. \*žьdъ) «бажати, хотіти» (див. вище).

У праслов'янській мові віддієслівний іменник \*goda, зберігаючи своє первісне значення, зазнав семантичного розвитку — «те, чого чекають; те, що підходить» → «гарна погода» (\*negoda «те, чого не чекають; те, що не підходить» → «погана погода»): укр. негóда «погана погода; нещастя, знегода, тяжка година», рос. діал. негóда «погана погода, негода; буря, шторм», бр. нягóда «знегода; злигодні; нещастя; непогода», ч. nehoda «нешасний випадок, нещастя», слц. nehoda «нешасний випадок», вл. njehoda «невигода; біда, прикрість; нещасний випадок, нещастя», нл. njegoda «нещастя, невдача», болг. діал. góda «заручини», слн. góda у виразі od gode bití «бути задоволеним».

У праслов'янській мові існували також аналогічні префіксальні віддієслівні імена, зокрема \*pogoda «те, чого чекали, слухний час» (від \*\*pogedti > \*\*požedti > \*\*požesti «почекати»), \*prigoda «випадок, який допоміг» (від \*\*prigedti > \*\*prižedti > \*\*prižesti «пригодитися»), \*ugoda «те, що задовольняє» (від \*\*ugedti > \*\*užedti > \*\*užesti «догодити»), \*vygoda «те (хороше), що досягається при вичікуванні» (від \*\*vygedti > \*\*vyžedti > \*\*vyžesti «виждати»).

6. Псл. \*ходъ «ходіння [Wojtyła-Świerzowska 1992: 99; Boryś 2005: 67], хід» — від \*\*xedti > \*\*šedti > \*\*šesti «іти», поп. іє. \*sed- «сидіти; іти» [Pokorny I 1959: 884–887; Boryś 2005: 64; Králik 2015: 221].

У слов'янських мовах дієслово \*šesti «іти» не збереглося, за винятком форми І-дієприкметника \*šьdlъ «ішов» (укр. ішóв, рос. ишёл, друс. шьль, п. szedł, стсл. шьль), який має ступінь аблаута (ступінь редукції). Утрачене слов'янськими мовами дієслово \*\*šesti реконструює Г. Шустер-Шевц у формі \*\*xedti [Шустер-Шевц 1987: 224]. Дієслово \*\*šesti «іти» було витіснене синонімічним дієсловом \*jьti «іти» [там же].

У праслов'янській мові віддієслівний іменник \*ходъ зберігає своє первісне значення («ходіння, хід»): укр. хід «рух у якому-небудь напрямку», рос. ход «хід, рух», бр. ход, друс. ходъ «т.с.», п. chód «ходіння, хід; хода», ч. chod «хід, ходьба», слц. chod «хід; хода», вл. chód «хід», нл. chód «хід, ходьба, ходіння; хода», болг. ход «хід, рух, ходьба, ходіння; хода», м. од «ходьба; хода; хід, перебіг, плин», серб. хòд «хід; ходьба, ходіння; хода», хорв. hòд «т. с.», слн. hòd i hòd «ходіння, ходьба, хід», стсл. хòдъ «хід, рух».

В. Борись ім'я «ходъ «ходіння» виводить від дієслова \*ходiti «ходити» [Boryś 2005: 67].

Слов'янське віддієслівне ім'я ходъ етимологічно і словотворчо тотожне гр. óδος «дорога, шлях» [ЭССЯ 8, 1981: 51].

У праслов'янській мові існували також аналогічні префіксальні віддієслівні імена: \*perходъ «перехід» (від \*\*perxedti > \*\*peršedti >

**\*\*peřesti** «перейти»), **\*роходь** «похід» (від **\*\*poxedti** > **\*\*poředti** > **\*\*pořesti** «піти»), **\*přиходь** «прихід» (від **\*\*přixedti** > **\*\*přišedti** > **\*\*přišesti** «прийти»), **\*уходь** «відхід» (від **\*\*uxedti** > **\*\*uředti** > **\*\*uřesti** «піти») та ін. Власне, **\*xed-**, **\*ход-** виникли із **\*sed-**, **\*sod-** тільки після префіксів **per-**, **prei-**, **ou-**, а потім під вплив цих префіксальних утворень **x-** на місці **s-** з'явилося і в усіх інших випадках (**x-** було узагальнено).

7. Псл. **\*хода** «хода» — від **\*\*xedti** > **\*\*ředti** > **\*\*řesti** «іти» (див. вище), пор. іє. **\*sed-** «сидіти; іти» [Pokorny I 1959: 884–887; Boryś 2005: 64; Králik 2015; 221].

У праслов'янській мові віддієслівне ім'я **\*хода** зберегло своє первісне значення («хода»): укр. *ходá*, рос. *ходá* «хода», бр. діал. *hadá* «хода; ходьба», ч. *chůda* «ходуля», вл. *choda* «т. с.».

8. Псл. **\*klopъ** «биття, стукання» — від **\*\*klepti** «бити, стукати». У слов'янських мовах дієслово **\*klepti** не збереглося, воно було витіснене похідним від нього дієсловом **\*klepati** «бити, стукати».

У праслов'янській мові віддієслівний іменник **\*klopъ** зазнав семантичного розвитку: «биття, стукання» → «те, що б'ють (клоп, кліщ)»: укр. *клоп* «блощиця, Cimex lectularius L.», рос. *клоп* «клоп», бр. *клоп* «т. с.», серб. *клѡп* «кліщ, Ixodes ricinus», слн. *klòp* «т. с.».

Автори «Этимологического словаря славянских языков» виводять псл. **\*klopъ** від дієслова **\*klepati** «бити, колоти» [ЭССЯ 10, 1983: 72].

9. Псл. **\*kosa** «розчесане належним чином волосся» — від **\*\*kesti** > **\*\*česti** «шкрябати, чесати, розчісувати», пор. лит. *kàsti* «рити» (з **\*kestei** під впливом **\*kasitei** > лит. *kasyti* «шкребти» відіменного походження), лтс. *kast* (з **\*kestei** під впливом **\*kasitei** > лтс. *kasīt* «чесати, згрібати, дряпати» відіменного походження), іє. **\*kes-** «шкрябати, чесати» [Pokorny I 1959: 585]. У слов'янських мовах дієслово **\*\*česti** «шкрябати, чесати, розчісувати» не збереглося, воно було витіснене дієсловом **\*česati** «чесати». Проте автори «Етимологичного словника української мови» реконструюють псл. **\*česti**, від якого виводять псл. **\*česati** [ЕСУМ VI 2012: 311].

У праслов'янській мові віддієслівне ім'я **\*kosa** зазнало семантичного розвитку: «те, що розчісують (волосся)» → «певним чином причесане волосся»: укр., рос. *косá* «заплетене волосся», бр. *касá*, друс. *коса*, п. *kosa* «т. с.», ч. ст. *kosa* «волосся на голові», болг. *косá* «т. с.», м. *коса* «волосся», серб. *кѡса*, хорв. *kòsa* «т. с.», цсл. **коса** «волосся на голові».

Ряд дослідників ім'я **\*kosa** виводить від дієслова **\*česati** [ЭССЯ 11, 1984: 132; Wojtyła-Świerzowska 1992: 140; Boryś 2005: 251], правда, автори «Этимологического словаря славянских языков» відразу ж уточнюють: «правильніше — від попереднього іє. **\*kes-**» [ЭССЯ 11, 1984: 132]. А. Мейє вважає, що спорідненість **\*kosa** і **\*česati** погано узгоджується з основним значенням дієслова **\*česati** [Meillet 1907: 338].

Слов'янському віддієслівному імені **\*kosa** відповідають лит. *kasà* «коса (волосся)», лтс. *kasa* «т. с.».

10. Псл. **\*kosъ** «різання, зрізування» — від **\*\*kesti** > **\*\*česti** «різати», пор. іє. **\*k'es-** «різати» [Pokorny I 1959: 586; ESJS 6, 1996: 343]. Очевидно, на протослов'янському ґрунті **\*\*k'estej** «різати» змінилося в **\*\*kestej** під впливом **\*\*kestej** «шкрябати, чесати, розчісувати». У слов'янських мовах дієслово **\*\*česti** «різати» не збереглося.

У праслов'янській мові віддієслівне ім'я **\*kosъ** зазнало семантичного розвитку: «різання, зрізування» → «щось зрізане (навскоси, оскільки для



полегшення праці тверді предмети ріжуться звичайно навскоси, а не під прямим кутом)» → «косий»: укр. *кóсий*, рос. *косо́й* «косий», бр. *кóсы* «т. с.», друс. *косьи* «косий, кривий», п. *kosy* «т. с.», ч., слц. *kosý* «косий», болг. *кос* «т. с.», діал. «прямовисний, прямий», м. *кос* «косий», серб. *кòс* «т. с.; скісний», хорв. *kòs*, слн. *kos* «т. с.».

В. Борись вважає, що прикметник \*kosъ «косий» походить від дієслова *česati* «дряпати, шкрябати, чесати», вторинне значення «різати навскіс» [Boryś 2005: 252]. А. Глухак виводить прикметник \*kosъ «косий» від дієслівного кореня \*kes- «різати» і встановлює первісне значення прикметника «косо відрізаний» [Gluhak 1993: 335]. Інші реконструкції первісного значення kosъ: «зрізаний, обрубаний» [Мельничук 1968: 229], «зрізаний (навскоси)» [ЭССЯ 11, 1984: 179].

11. Псл. \*kosa «те, що ріже (траву, злаки)» — від \*\*kesti > \*\*česti «різати» (див. вище), пор. іє. \*k'es- «різати» [Pokorny I 1959: 586; ESJS 6, 1996: 343].

У праслов'янській мові віддієслівне ім'я \*kosa зберегло своє первісне значення («те, що ріже (траву, злаки), серп, коса»: укр., рос. *косá* «сільськогосподарське знаряддя», бр. *касá*, друс. *коса*, п., ч., слц, вл., нл. *kosa* «т. с.», полаб. *t'ösā* «серп», болг. *косá* «коса», м. *коса*, серб. *кòса*, хорв. *kòsa*, слн. *kósa*, стсл. **коса** «т. с.»).

Ю. Покорний схильний думати, що псл. \*kosa «серп, коса» виникло з \*sosa через дисиміляцію з наступним s [Pokorny I 1959: 586]. Так само пояснюють початкове k у псл. \*kosa замість очікуваного s і автори «Etymologického slovníku jazyka staroslověnského» [ESJS 6, 1996: 343]. А. Глухак вважає, що в \*k'osa відбулася депалаталізація k' → k [Gluhak 1993: 336]. На наш погляд, депалаталізація k' відбулася не в імені, а в твірному дієслові \*\*k'esteĭ «різати», яке змінилося в \*\*kesteĭ під впливом \*kesteĭ «шкрябати, чесати, розчісувати», і дієслово \*\*kesteĭ > \*\*česti «почало означати «шкрябати, чесати, розчісувати» і «різати». Цілий ряд дослідників вважає, що \*kosa «знаряддя для зрізування трави» і \*kosa «волосся» утворені від одного й того самого дієслова, що бере початок від іє. \*kes- «шкрябати, чесати» [ЭССЯ 11, 1984: 134; ЕСУМ III 1989: 48; Ślawski II 1958-1965: 517; Мельничук 1968: 224–230]. В. Борись виводить ім'я \*kosa «знаряддя для зрізування трави і злаків» від дієслова \*česati «дряпати, шкрябати, чесати» з вторинним значенням «різати навскіс» [Boryś 2005: 251].

Для імені \*kosa дослідники реконструюють таке первісне значення: «обрубана жердина» [Мельничук 1968: 228], «обрубана (обтесана, зрізана) жердина (клюка), обрубаний сук» [ЭСРЯ 8, 1982: 343], «знаряддя для зрізування, стинання трави» [ЭССЯ 11, 1984: 135].

12. Псл. \*nožь (з \*noz-j-os) «те, чим проколюють тварин і людей» — від \*\*neztī (през. \*\*nъzъ) «проколювати», пор. іє. \*neg'h- «колоти, пронизувати» [Pokorny I 1959: 780; Schuster-Šewc 14, 1984: 1023; ESJS 9, 1999: 553; Boryś 2005: 367]. У слов'янських мовах дієслово \*\*neztī «проколювати» не збереглося.

У праслов'янській мові віддієслівне ім'я \*nožь зберегло своє первісне значення («те, чим проколюють тварин і людей, ніж»): укр. *ніж*, рос., бр. *нож* «ніж», друс. *ножь*, п. *nóż*, ч. *nůž*, слц. *nôž*, вл. *nóž*, нл. *pož*, болг., м. *нож*, серб. *нòж*, хорв. *nôž*, слн. *nôž*, стсл. **ножь** «т. с.; меч». Ніж первісно служив для коління, проколювання і лише пізніше для різання.

Ім'я \*nožь автори «Этимологического словаря славянских языков» виводять від дієслова \*noziti [ЭССЯ 26, 1999: 24], В. Борись — від дієслова

\*pъzti «колоти, пробивати» [Boryś 2005: 367]. А. Глухак зазначає, що ім'я \*požь пов'язане з дієсловом \*pъzati «колоти» як богъ з \*bъrati [Gluhak 1993: 443]. Серед дослідників немає істотних розбіжностей щодо первісного значення імені \*požь: «інструмент для проколювання» [ЭССЯ 26, 1999: 24].

Лтс. nazis «ніж» запозичено зі слов'янської [Mühlenbach II 1925–1927: 697; Эндзелин 1911: 196; Фасмер III 1971: 80].

13. Псл. \*noza: у префіксальному утворенні \*zanoza «те, що проколює» — від \*\*nezti (през. \*\*pъzъ) «проколювати», \*\*zanezti (през. \*\*zapъzъ) «проколоти», пор. іє. \*neg'h- «колоти, пронизувати» [Pokorny I 1959: 780; Schuster-Šewc 14, 1984: 1023; ESJS 9, 1999: 553; Boryś 2005: 367].

У праслов'янській мові віддієслівне ім'я \*zanoza зберегло своє первісне значення («те, що проколює»): укр. діал. занóза «палка, яка просовується у воловому ярмі», рос. занóза «скалка, скіпка, колючка», бр. діал. занозá «т. с.; досада, печаль».

14. Псл. \*plodъ «народження» — від \*plediti > \*plesti «родити, народжувати», пор. іє. \*pledh- «родити» [Gluhak 1993: 488]. У слов'янських мовах дієслово \*plediti > \*plesti «родити, народжувати» не збереглося, але добре збереглося утворене від нього ім'я \*pledmen > \*plemę «плем'я»: укр. плém'я, рос., бр. плéмя «плем'я; рід», друс. племя «потомство; сім'я, родина; родичі; плем'я, рід; народ», п. plemię «плем'я», ч. plémě, слц. plemã, plemeno, болг. плéме, м. племе, серб. плéме, хорв. plèме, слн. pléме, стсл. племл «т. с., потомство». А. В. Исаченко на основі девербального \*pled-men «плем'я» реконструює твірне праслов'янське дієслово \*pled-ti «родитися» [Isačenko 1954: 123-124].

У праслов'янській мові віддієслівне ім'я \*plodъ зазнало семантичного розвитку: «народження» → «те, що народилося, плід»: укр. плід, рос., бр. плод «плід», друс. плодъ, п. plód, ч., слц. plod, вл. plód, нл. plod, болг., м. плод, серб. плòд, хорв. plòd, слн. plòd, стсл. плодъ «т. с.».

15. Псл. \*stogъ «покривання» — від \*stegti > \*stet'i «покривати», пор. лит. stiegti, stiegiu «крити (дах)», лат. tego «покриваю», гр. στέγω «т. с.», іє. \*(s)teg- «вкривати, покривати, прикривати» [Pokorny I 1959: 1013; ESJS 15, 2010: 882].

У слов'янських мовах дієслово \*stegti > \*stet'i «покрити» не збереглося. На наш погляд, з дієсловом \*stegti «покрити (одягом)» пов'язані: друс. остегньница «спідній одяг», рос.-цсл. остегъ «плащ», серб.-цсл. остежь «одяг» (імена остегъ, остежь дослідники пов'язують з рос. стегать «стыбати», іє. \*stegh- «колоти», див.: [Фасмер III 1971: 164; Pokorny I 1959: 1014–1015]). Від дієслова \*stegti «покривати (одягом)» ми схильні виводити псл. \*stegno «стегно», яке до цього часу не має надійної етимології [див.: Фасмер III 1971: 751]. На наш погляд, псл. \*stegno буквально означало «те, що покривається одягом», пор. в «Ізборнику Святослава» 1073 р.: «дроугоѡ ризоу врьхънюѡ тъчьѡ до стегноу съходоштитю» (Ізб.: 121).

У праслов'янській мові віддієслівне ім'я \*stogъ зазнало семантичного розвитку: «покривання» → «те, що покрито (переважно про сіно, збіжжя), стіг»: укр. стіг, рос., бр. стог «стіг», друс. стогъ «купа; скирга сіна або збіжжя, сіно або збіжжя у стогах; велика кількість», п. stóg «стіг», ч., слц. stoh, нл. stog, болг. діал., м. стог, серб. стòг, хорв. stòg, слн. stòg, стсл. стогъ «т. с.».

К. Мошинський вважає, що псл. \*stogъ «стіг» пов'язане з дієсловом

\*stojati «стояти» [Moszyński 1957: 52].

Слов'янському віддієслівному імені \*stogъ відповідає лит. stógas «дах, покрівля»; гр. στέγος «дах», очевидно, виникло з давнішого \*stóγος під впливом στέγη «т. с.» або дієслова στέγω «покриваю».

16. Псл. \*торъ «нагрівання»: у префіксальному утворенні \*orъtorъ «розігрівання, розплавлення, розтоплення» — від \*\*tepti «гріти, робити теплим, бути теплим», \*orъtepti «розігріти, зробити теплим», пор. лат. tereō, -ēre «бути теплим», іє. \*tep- «т. с.» [Pokorny I 1959: 1019–1070; Skok III 1973: 482; ЕСУМ V 2006: 548, 599; ESJS 16, 2012: 955; Králik 2015: 609]. Значення «бути теплим» в іє. \*tep- є вторинним. Первісне значення цього кореня — «бити, ударяти». Семантичний розвиток був, очевидно, таким: «добувати вогонь ударом об кремін, висікати вогонь, кресати» → «гріти, робити теплим» [Skok III 1973: 482].

У слов'янських мовах дієслово \*\*tepti «гріти, робити теплим, бути теплим» не Зв. береглося; збереглася лише форма І-дієприкметника \*terľъ (\*torľъ), що перейшла в прикметник зі значенням «теплий», пор. укр. *тєплий*, рос. *тєплый* «теплий», бр. *цєплы*, друс. *теплъ, тепльи*, п. *сієрлу*, ч., слц. *terľу*, вл. *сorľу*, нл. *сorľу*, болг. *топъл*, м. *топол*, серб. *тѡпао*, хорв. *тѡрао*, слн. *tópel*, стсл. *тєпаль, топлъ* «т. с., гарячий». Вважається, що форма \*terľъ давніша, ніж torľъ (остання отримала -o- з \*topiti «нагрівати») [ЕСУМ V 2006: 548; Sławski I 1952–1956: 101; Meillet 1961: 413; Machek 1971: 640; Фасмер IV 1973: 44; Schuster-Šewc 3, 1978: 142; Gluhak 1993: 633; Borys 2005: 81; Snoj 2003: 773]. На наш погляд, давнішою є форма \*torľъ, оскільки іменним формам первісно було властиве -o- в корені, а дієслівним — -e- (\*terľъ виникло під впливом дієслівних форм).

Дієслово \*tepti «гріти, бути теплим» реконструюють автори «Етимологічного словника української мови», автори «Etymologického slovníku jazyka staroslověnského», В. Махек, В. Борись і Л. Кралік [ЕСУМ V 2006: 548; ESJS 16, 2012: 955; Machek 1971: 640; Borys 2005: 81; Králik 2015: 618].

У праслов'янській мові віддієслівне префіксальне ім'я \*orъtorъ зберегло своє первісне значення («розігрівання, розплавлення, розтоплення»), зберігає воно своє первісне значення і в цілому ряді слов'янських мов: укр. діал. *рѡзтоп* «розтоплення, розплавлення», рос. діал. *растѡп*, слн. *гаzѡр* «т. с.».

Таким чином, здійснюючи словотвірну реконструкцію праслов'янських безсуфіксних дієслів на основі віддієслівних імен і спираючись при цьому на встановлену словотвірну закономірність, яка існувала в праслов'янській мові у співвідношенні: безсуфіксне дієслово — похідне від нього ім'я, ми реконструювали такі праслов'янські безсуфіксні дієслова, які не збереглися в жодній зі слов'янських мов: \*\*česti «шкрябати, чесати, розчісувати», \*\*česti «різати», \*\*drebti «дрібнити, дробити, розчленовувати ціле на окремі частини», \*\*dret'і «колоти», \*\*klepti «бити, стукати», \*\*nezti «проколювати», \*\*plesti «родити, народжувати», \*\*stet'і «покривати», \*\*šesti «іти», \*\*tepti «гріти, робити теплим, бути теплим», \*\*žesti «бажати, хотіти». Раніше висувалися реконструкції п'ятьох з наведених дієслів: \*\*česti «чесати» [ЕСУМ VI, 2012: 311], \*\*drekt'і [ЭССЯ 5, 1978: 124], \*\*xedti «іти» [Шустер-Шевц, 1987: 224] (на наш погляд, \*\*xedti «іти» є більш ранньою формою дієслова \*\*šesti «т. с.»), \*\*pledti «родитися» [Isačenko 1954: 123-124], \*\*tepti «бути теплим» [ЕСУМ V 2006: 548; Machek 1971: 640; Borys 2005: 81; ESJS 16, 2012: 955; Králik 2015: 618].

## БІБЛОГРАФІЧНІ СКОРОЧЕННЯ

Аникин	—	Аникин А. Е. Русский этимологический словарь. — М., 2007–2015. — Вып. 1–9.
Брандт 1891	—	Брандт Р. Дополнительные замечания к разбору Этимологического словаря Миклошича // Рус. филол. вестн. — Варшава, 1891. — Т. 25. — С. 27–40.
БЕР	—	Български етимологичен речник. — София, 1971–2010. — Т. 1–7.
Буга 1911	—	Буга К. К. О литовско-латышском дифтонге <i>ui</i> // Рус. филол. вестн. — Варшава, 1911. — Т. 66. — № 3–4. — С. 218–255.
Варбот 1967	—	Варбот Ж. Ж. О словообразовательной структуре этимологических гнёзд // Вопр. языкознания. — М., 1967. — № 4. — С. 67–74.
Горяев 1896	—	Горяев Н. В. Сравнительный этимологический словарь русского языка. — Тифлис, 1896.
Даль	—	Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка : В 4 т. — СПб. ; М., 1880–1882. — Т. 1–4.
ЕСУМ	—	Етимологічний словник української мови: В 7 т. / За ред. О. С. Мельничука. — К., 1982–2012. — Т. 1–6.
Изб.	—	Изборник великого князя Святослава Ярославича 1073 года. — Пб., 1880.
Кузнецов 1954	—	Кузнецов П. С. Чередования в общеславянском «языке-основе» // Вопр. слав. языкознания. — М., 1954. — Вып. 1. — С. 24–67.
Курилович 1958	—	Курилович Е. О. балто-славянском языковом единстве // Вопр. слав. языкознания. — М., 1958. — Вып. 3. — С. 15–49.
Мельничук 1968	—	Мельничук А. С. Корень * <i>kes-</i> и его разновидности в лексике славянских и других индоевропейских языков // Этимология. 1966. — М., 1968. — С. 194–240.
Опыт ЭСРФ 1987	—	Шанский Н. М., Зимин В. И., Филиппов А. В. Опыт этимологического словаря русской фразеологии. — М., 1987.
Потебня 1879	—	Потебня А. О некоторых случаях влияния нёбности на согласные звуки // Рус. филол. вестн. — Варшава, 1879. — Т. 2. — С. 1–44.
Скляренко 1998	—	Скляренко В. Г. Праслов'янська акцентологія. — К., 1998.
Трубачев 1966	—	Трубачев О. Н. Ремесленная терминология в славянских языках (этимология и опыт групповой реконструкции). — М., 1966.
Фасмер	—	Фасмер М. Этимологический словарь русского языка / Пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева. — М., 1964–1973. — Т. 1–4.
Шустер-Шевц 1987	—	Шустер-Шевц Г. До етимології деяких

- слов'янських слів з початковим \*š (до генезу праслов'янського \*ch-) // Л. А. Булаховский и современное языкознание : К 100-летию со дня рождения. — К., 1987. — С. 218–224.
- Эндзелин 1911 — Эндзелин И. М. Славяно-балтийские этюды. — Х., 1911.
- ЭСРЯ — Этимологический словарь русского языка / Под ред. Н. М. Шанского, А. Ф. Журавлёва. — М., 1963–2014. — Вып. 1–11.
- ЭССЯ — Этимологический словарь славянских языков : Праславян. лексич. фонд / Под ред. О. Н. Трубачёва, А. Ф. Журавлёва, Ж. Ж. Варбот. — М., 1974–2018. — Вып. 1–41.
- Baudouin de Courtenay 1890— Baudouin de Courtenay J. O ogólnych przyczynach zmian językowych // Prace filol. — Warszawa, 1890. — T. 3. — S. 447–488.
- Berneker 1924 — Berneker E. Slavisches etymologisches Wörterbuch. — Heidelberg, 1908–1913; 2. Aufl. — Heidelberg, 1924. — Bd 1.
- Boryś 2005 — Boryś W. Słownik etymologiczny języka polskiego. — Kraków, 2005.
- Brückner 1957 — Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego. — Warszawa, 1957.
- ESJS — Etymologický slovník jazyka staroslověnského. — Praha, 1989–2016. — Seš. 1–18.
- Gluhak 1993 — Gluhak M. Hrvatski etimološki rječnik. — Zagreb, 1993.
- Hirt 1898 — Hirt H. Grammatishes und Etymologisches.VI. Zu den germanischen Lehnwörtern im Slavischen und Baltischen // Beitr. zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur. — Halle a. S., 1898.— Bd 23. — S. 330–351.
- Isačenko 1954 — Isačenko A. V. Príspevok k štúdiu najstarších vrstiev základného slovného fondu slovanských jazykov // Studie a práce linguistické. I. K šedesátým narodeninám akademika B. Havránka. — Praha, 1954.— S.114–130.
- Králik 2015 — Králik L. Stručný etymologický slovník slovenčiny. — Bratislava, 2015.
- Machek 1971 — Machek A. Etymologický slovník jazyka českého. — Praha, 1971.
- Meillet — Meillet A. Études sur l'étymologie et le vocabulaire du vieux slave. — Paris, 1902–1905. — P. 1–2; 2-éd. — Paris, 1961.
- Meillet 1907 — Meillet A. Les alternances vocaliques en vieux slave // Mémoires de la Société linguistique de Paris.— Paris, 1907. — T.14. Fasc. 4.— P. 332–390.
- Miklosich 1886 — Miklosich F. Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen. — Wien, 1886.
- Moszyński 1957 — Moszyński L. Pierwotny zasiąg języka prasłowiańskiego. — Wrocław; Kraków, 1957.



- |                          |   |   |
|--------------------------|---|---|
| Mühlenbach               | — | Mühlenbach K. Lettisch-deutsches Wörterbuch / Red., erg. und abgeschlossen von J. Endzelin. — Riga, 1923–1932. — Bd 1–4.                                      |
| Pokorny 1959             | — | Pokorny J. Indogermanisches etymologisches Wörterbuch. — Bern; München, 1959. — Bd 1.   |
| Schuster-Šewc            | — | Schuster-Šewc H. Historisch-etymologisches Wörterbuch der ober- und niedersorbischen Sprache. — Bautzen, 1978–1989. — H. 1–24.                                |
| Skardžius 1931           | — | Skardžius P. Die slavischen Lehnwörter im Altlitauischen. — Kaunas, 1931.   |
| Skok                     | — | Skok P. Etymologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. — Zagreb, 1971–1974. — Knj. 1–4.  |
| Sławski                  | — | Sławski F. Słownik etymologiczny języka polskiego. — Kraków, 1952–1982. — T. 1–5.   |
| Sławski SP               | — | Sławski F. Zarys słowotwórstwa prasłowiańskiego // Słownik prasłowiański. — Wrocław etc., 1974–1979. — T. 1. — S. 43–141; T. 2. — S. 13–60; T. 3. — S. 11–19. |
| Snoj 2003                | — | Snoj M. Slovenski etimološki slovar. — 2-a pregl. in dop. izd. — Ljubljana, 2003.   |
| SP                       | — | Słownik prasłowiański / Pod red. F. Sławskiego. — Wrocław etc., 1974–2001. — T. 1–8.  |
| Trautmann 1970           | — | Trautmann R. Baltisch-slavisches Wörterbuch. — Göttingen, 1923; 2. unveränd. Aufl. — Göttingen, 1970.   |
| Wojtyła-Świerzowska 1992 | — | Wojtyła-Świerzowska M. Prasłowiańskie abstractum. Słowotwórstwo. Semantyka. I. Formacje tematyczne. — Warszawa, 1992.   |

V. H. SKLIARENKO

#### THE DERIVATIONAL RECONSTRUCTION OF COMMON SLAVIC LEXIS (SUFFIXLESS VERBS) 1.

The article's subject matter is Common Slavonic derivation reconstruction, in particular the reconstruction of Common Slavonic suffixless verbs which are not reflected in any of the Slavonic languages. Having established the Common Slavonic word formation pattern «underlying suffixless verb — derived noun», the author bases his reconstruction on deverbative nouns, from which, in accordance with pattern, he deduces the following Common Slavonic suffixless verbs: *\*\*česti* «to scratch, comb», *\*\*česti* «to cut», *\*\*drebti* «to break up, split up, splinter, subdivide», *\*\*dret'i* «to split, chop», *\*\*klepti* «to beat, strike», *\*\*nezti* «to pierce», *\*\*plesti* «to give birth, bear», *\*\*stet'i* «to cover», *šesti* «to go», *\*\*tepti* «to warm up, make warm», *\*\*žesti* «to want, desire».

Key words: derivation reconstruction, suffixless verb, derebative noun, derivation pattern, apophony, meaning evolution.